

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента кафедри фінансових технологій і підприємництва

СЕМЕНОГА АНДРІЯ ЮРІЙОВИЧА

**на дисертацію здобувача ступеня доктора філософії в галузі знань
07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 – Фінанси,**

банківська справа і страхування

Мазуренка Олексія Володимировича

на тему «Податкова конкурентоспроможність країни в умовах тінізації економіки»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи.

В сучасних умовах розвитку економіка України стикається зі значними викликами, що зумовлені як військовими діями на території країни, так і євроінтеграційними процесами. Все це актуалізує питання формування сприятливого середовища для залучення інвестицій та активізації бізнесу в контексті воєнного та післявоєнного відновлення України. Ключову роль в даних процесах відіграє рівень податкової конкурентоспроможності країни, як індикатор ефективності податкової системи та її наближеності до європейських стандартів. В той же час, однією з найбільших перешкод для зростання рівня податкової конкурентоспроможності країни є високий рівень тінізації економіки, який в умовах постійної невизначеності та ризику несе в собі потенційну небезпеку для стабільного функціонування країни. За умови значного дефіциту державного бюджету, зростання оборонних витрат та ліквідації низки підприємств малого та середнього бізнесу тіньові процеси в країні лише поглиблюють наявні дисбаланси та призводять до підвищення рівня податкового навантаження на економічних суб'єктів, тим самим знижуючи її податкову конкурентоспроможність.

Таким чином, реалізація узгоджених, збалансованих та ефективних механізмів протидії тіньовим операціям та зменшення масштабів поширення тіньової діяльності в усі сфери економіки є ключовим драйвером її стабілізації, підвищення довіри з боку міжнародних інвесторів і партнерів та зростання рівня міжнародної податкової конкурентоспроможності країни.

Враховуючи вище зазначене, тема дисертаційної роботи Мазуренка О. В., присвячена удосконаленню існуючих та формуванню нових теоретичних засад та науково-методичних підходів до формування податкової конкурентоспроможності країни в умовах тінізації економіки, має високу актуальність.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тематика дисертаційної роботи відповідає Національній економічній стратегії на період до 2030 року (Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 03 березня 2021 р.), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р.), Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1805-р від

29.12.2021 р.), Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України №1467-р від 17 листопада 2021 р.), Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року (рішення Правління Національного банку від 9 липня 2020 р.).

Дослідження виконано у контексті положень резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Тіньова економіка: загрози демократії, розвитку та верховенству права» (№1847 від 25 листопада 2011 р.), Рекомендацій Міжнародної організації праці щодо переходу від тіньової до формальної економіки (№204 від 12 червня 2015 р.), Директиви 2005/60/ЄС Європейського парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму (рішення Європейського парламенту від 26 жовтня 2005 р.) тощо.

Пропозиції, представлені в дисертаційній роботі, враховані в межах науково-дослідних робіт Сумського державного університету:

– «Соціально-економічні виклики в умовах цифровізації суспільних відносин» (номер д/р 0121U114364), де автором досліджено форми прояву та наслідки впливу цифровізації суспільних відносин на показники розвитку тіньового сектору економіки;

– «Конвергенція економічних та освітніх трансформацій в умовах діджиталізації» (номер д/р 0121U114570), де здобувачем досліджено вплив податкової моралі та фінансової грамотності населення на рівень податкової конкурентоспроможності та тінізації економіки;

– «Інноваційні драйвери зростання макроекономічної стабільності країни» (номер д/р 0121U114396), де дисертантом проведено аналіз рівня податкової конкурентоспроможності країни, оцінено вплив макроекономічних індикаторів на рівень тінізації економіки та конкурентоспроможності її податкової системи;

– «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (номер д/р 0121U114477), де автором визначено основні тренди розвитку податкової системи України, систематизовано сучасні механізми реалізації політики детінізації економіки в контексті протидії ухиленню від виконання податкових зобов'язань.

3. Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналізуючи анотацію та текст дисертації, зміст публікацій Мазуренка Олексія Володимировича, можна зробити висновок про наукову обґрунтованість результатів, які отримані під час наукового дослідження. Усі положення наукової новизни, висновки та рекомендації автора, повною мірою обґрунтовані і відповідають поставленій меті та завданням дисертаційної роботи.

Варто відзначити, що за допомогою бібліометричного та трендового аналізу здійснено формалізацію змістовно-контекстуальних та еволюційно-просторових закономірностей розвитку податкової конкурентоспроможності країни. Поєднання інструментів кореляційно-регресійного аналізу, методу

Фішера та методу мультиплікативної згортки дозволило оцінити рівень податкової конкурентоспроможності країни. Методи ієрархічної та неієрархічної (метод k-середніх) кластеризації було використано для визначення критеріїв ідентифікації країн-конкурентів та тих, що мають спільні тенденції розвитку податкової системи. Методи кореляційно-регресійного аналізу, тест Шاپіро-Уїлка та коефіцієнт рангової кореляції Спірмена надали змогу формалізувати зв'язок між рівнями податкової конкурентоспроможності та тінізації економіки. Використання методу дескриптивного аналізу рядів даних, тестів Педроні та Грейнджера, методів Пірсона та VEC-моделювання дозволило оцінити взаємозв'язки рівня податкової моралі населення та індикаторів формування податкової конкурентоспроможності країни. Тести Дікі-Фуллера та Філіпса Перрона, Йохансена, критерій Хаусмана, моделі з фіксованими або випадковими ефектами надали змогу формалізувати залежність рівня податкової конкурентоспроможності країни від індикаторів цифровізації економіки. Метод структурного моделювання дозволив оцінити вплив інституційного середовища на рівень податкової конкурентоспроможності країни.

4. Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Теоретичне значення отриманих положень, висновків та пропозицій, отриманих під час дисертаційного дослідження, полягає в тому, що вони є суттєвим внеском в теорію грошей, фінансів і кредиту, розвивають концепцію державного регулювання економіки, можуть стати основою для подальших наукових напрацювань у напрямку детінізації економіки та зростання податкової конкурентоспроможності країни.

Практичне значення положень, висновків та пропозицій, отриманих під час виконання дисертаційного дослідження, полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- діяльності органів державного регулювання, зокрема: Державною податковою службою України – під час реалізації заходів з протидії ухиленню від оподаткування шляхом удосконалення системи податкового контролю, підвищення ефективності адміністрування податків; Міністерством фінансів України – під час удосконалення податкової та митної системи України в напрямку досягнення стратегічних цілей сталого економічного розвитку; Національним агентством з питань запобігання корупції при реалізації антикорупційної політики в Україні – під час оцінювання ризиків застосування тіншових схем приховування доходів; Бюро економічної безпеки України – під час реалізації заходів щодо протидії корупційним правопорушенням, виявлення ймовірних зон корупційних ризиків в економіці, їх оцінювання та нейтралізації; Міністерством цифрової трансформації України – під час розвитку цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю в напрямку підвищення податкової конкурентоспроможності країни;

- діяльності професійних спілок і галузевих асоціацій – під час розроблення та реалізації заходів щодо формування в суспільстві нульової толерантності до тінізації та корупції, удосконалення стандартів доброчесної податкової та фінансової політики, їх інтеграції в систему міжнародних податкових відносин;

– діяльності представників бізнесу – під час розроблення внутрішньої політики протидії участі в операціях з тіньового приховування доходів.

Крім того, ключові рекомендації автора дисертаційної роботи були впроваджені у діяльність Центрального міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків (довідка № 15-18-06-14/265 від 9 березня 2023 р.) та Головного управління ДПС у Сумській області (довідка № 04-132 від 6 березня 2023 р.).

Результати дисертації використані вченими Сумського державного університету під час підготовки та викладання дисципліни «Фіскальна політика» за темою 6 «Фіскальне регулювання доходів бюджету», темою 9 «Управління фіскальними ризиками» та темою 10 «Електронні сервіси в оподаткуванні» (акт від 02.02.2023 р.).

5. Оцінка змісту дисертації та її завершеності в цілому.

Дисертація Мазуренка Олексія Володимировича представлена на 229 сторінках, з них основний текст складає 160 сторінок.

Робота включає анотацію, вступ, три розділи, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Структура роботи повністю розкриває поставлену мету, комплексно охоплює предмет дисертаційного дослідження та відповідає висунутим завданням дослідження. Вступ містить інформацію щодо обґрунтування актуальності теми дослідження; відомості про зв'язок дисертації з науковими роботами; мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкриває сутність наукової новизни і результати практичного впровадження отриманих результатів; включає перелік публікацій автора, які відображають ключові положення дисертаційної роботи.

Розділ 1 дисертації представлено на 54 сторінках, що складає 38% від основного тексту. Даний розділ присвячений дослідженню драйверів підвищення та інструментарію оцінювання податкової конкурентоспроможності країни. У першому підрозділі дисертаційної роботи здійснено структурно-декомпозиційний та бібліометричний аналіз податкової конкурентоспроможності країни. У другому підрозділі проведено систематизацію драйверів підвищення податкової конкурентоспроможності країни. Автором поглиблено теоретичні засади теорії формування податкової конкурентоспроможності країни, шляхом виділення процесної, інституційної, морально-етичної та економічної її складових; узагальнено змістовно-контекстуальні та еволюційно-просторові закономірності розвитку наукових досліджень із питань податкової конкурентоспроможності; здійснено мережеву візуалізацію взаємозв'язків податкової конкурентоспроможності з іншими економічними категоріями. У третьому підрозділі першого розділу досліджено методичний інструментарій та розроблено науково-методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня податкової конкурентоспроможності країни. У межах даного аналізу автором здійснено кластеризацію країн за рівнем податкової конкурентоспроможності та сформовано критерії ідентифікації країн-конкурентів та тих, що мають спільні тенденції розвитку податкової системи.

Другий розділ дисертації розміщено на 41 сторінці, що складає 28% основного тексту дисертації. Другий розділ присвячений дослідженню впливу тінзації економіки на формування податкової конкурентоспроможності країни. У першому підрозділі другого розділу автором проведено аналіз теоретичних засад функціонування тіншового сектору економіки, виділено найбільш важливі операції з тінзації доходів з точки зору впливу на рівень податкової конкурентоспроможності країни. Другий підрозділ даного розділу присвячений моделюванню впливу тінзації економіки на інтегральний рівень податкової конкурентоспроможності країни та інструментарій його зменшення. У третьому підрозділі дисертантом проаналізовано концептуальні засади детінізації економіки в контексті забезпечення податкової конкурентоспроможності країни.

Розділ 3 викладено на 49 сторінках, що представляє 34% основного тексту дисертації. Третій розділ присвячений дослідженню інструментарію забезпечення когерентності детінізації економіки та зростання податкової конкурентоспроможності країни. У першому підрозділі даного розділу автором здійснено аналіз податкової моралі як драйверу детінізації економіки та підвищення податкової конкурентоспроможності країни. Другий підрозділ присвячений моделюванню впливу розвитку цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю на детінізацію економіки та підвищення податкової конкурентоспроможності країни. У третьому підрозділі дисертаційної роботи досліджено інституційні детермінанти забезпечення когерентності зростання податкової конкурентоспроможності країни та детінізації економіки. У межах даного аналізу автором розроблено методичний підхід, на основі якого розраховано інтегральний рівень запровадження цифрових технологій в Україні та країнах ЄС.

Отримані висновки дисертаційної роботи є цілісними, логічно обгрунтованими, повністю розкривають мету і завдання дослідження, містять вагомі теоретичні та практичні положення щодо формування податкової конкурентоспроможності країни в умовах тінзації економіки.

6. Достовірність положень висновків і рекомендацій представлених у дисертації не створює жодних сумнівів, оскільки всі етапи проведеного дослідження підкріплюються відповідним ілюстраційним матеріалом та посиланнями на літературні джерела. Крім того, в додатках розміщено весь необхідний статистичний матеріал.

7. Новизна дослідження та одержаних результатів.

Внаслідок проведеного автором дослідження вперше запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання когерентності зростання податкової конкурентоспроможності країни та детінізації економіки під впливом інституційного середовища.

Також автором удосконалено ряд наукових засад, зокрема: 1) науково-методичний підхід до оцінювання рівня податкової конкурентоспроможності країни; 2) методичний інструментарій моделювання впливу тінзації економіки на інтегральний рівень податкової конкурентоспроможності країни; 3) методичний підхід до формалізації функціональних залежностей між рівнями податкової моралі та податкової конкурентоспроможності країни;

4) методологічний інструментарій оцінювання якості інституційного середовища в системі детінізації економіки та забезпечення податкової конкурентоспроможності країни.

У роботі набули подальшого розвитку наступні положення: 1) теоретичні засади теорії формування податкової конкурентоспроможності країни; 2) методичний інструментарій оцінювання залежності рівнів тінізації економіки та податкової конкурентоспроможності країни від рівня запровадження цифрових технологій.

8. Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача.

Основний зміст дисертації опубліковано у 12 наукових працях, загальним обсягом 5 друк. арк., із яких особисто автору належить 4,09 друк арк., зокрема 7 статей у наукових фахових виданнях України (зокрема, 2 – у виданнях, що індексуються міжнародною наукометричною базою Web of Science), 5 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

9. Апробація одержаних результатів.

Ряд наукових результатів, представлених у дисертаційній роботі, у повному обсязі розкриті в наукових працях автора. Крім того, основні напрацювання дисертанта пройшли апробацію на науково-практичних конференціях та семінарах: Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні виклики» (м. Суми, Україна, 2022 р.), VI Міжнародній європейській конференції з соціальних наук (м. Київ, Україна, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові ринки, інститути та ризики» (м. Суми, Україна, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Бізнес-етика та лідерство» (м. Суми, Україна, 2021 р.), III Міжнародній науковій конференції «Нові тенденції та передовий досвід соціально-економічних досліджень» (м. Подгориця, Чорногорія, 2020 р.).

10. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Під час перевірки дисертації Мазуренка О. В. на ознаки присутності академічного плагіату ідентифіковано коректність визначених посилань джерела текстового та ілюстративного запозичення; навмисного спотворення матеріалу не спостерігається. Таким чином, можна стверджувати, що представлена дисертаційна робота не містить порушень принципів академічної доброчесності.

11. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації.

В цілому, незважаючи на наукову обґрунтованість та практичну актуальність, дисертаційна робота не позбавлена деяких недоліків. Так, зокрема:

1. У третьому розділі дисертації автором проведено аналіз впливу податкової моралі на рівні податкової конкурентоспроможності країни та тінізації економіки, за результатами якого зроблено висновок про те, що підвищення рівня податкової моралі в суспільстві позитивно впливає на податкову конкурентоспроможність країни та процеси детінізації економіки. Робота мала б більше практичне значення, якби автор провів дослідження того, чи є дані процеси симетричними, коли при підвищенні рівня податкової конкурентоспроможності країни підвищується і рівень податкової моралі населення; чи симетрично буде скорочуватися рівень тінізації економіки під час

підвищення рівня податкової моралі населення.

2. Автором до одного із найбільш впливових драйверів підвищення податкової конкурентоспроможності країни віднесено рівень податкового навантаження. Потребує додаткового роз'яснення твердження автора про те, що надмірне податкове навантаження негативно впливає на податкову конкурентоспроможність країни, оскільки, в окремі періоди надмірне податкове навантаження є одним із варіантів стабілізації національної економіки: впливаючи на податкове навантаження виробника, держава може регулювати його діяльність.

3. Робота значно виграла б, якщо б у підрозділі 1.3 була врахована наявність причинно-наслідкового зв'язку між процесною, інституційною, морально-етичною та економічною складовими податкової конкурентоспроможності країни.

4. За результатами оцінювання рівня податкової конкурентоспроможності України та країн ЄС, Україна має один із найнижчих рівнів податкової конкурентоспроможності і один із найвищих обсягів тіньової діяльності протягом всього аналізованого періоду. Даний аналіз мав би помітне підсилення, якби автор провів додатковий аналіз причин таких низьких показників особливо з урахуванням останніх тенденцій розвитку податкової системи України: доволі суттєве зменшення ставки податку на прибуток підприємств, постійна зміна бази оподаткування не сприяють зменшенню обсягу тінізації економіки та зростанню податкової конкурентоспроможності країни.

5. В роботі проведено детальний аналіз існуючого наукового доробку щодо формування податкової конкурентоспроможності країни, водночас вкрай мало уваги приділено дослідженням вітчизняних вчених в межах даної проблематики.

Крім того, у процесі рецензування дисертації виникли питання, що вимагають від автора конкретних роз'яснень:

1. Яким чином цифровізація економіки може вплинути на рівні тінізації економіки та податкової конкурентоспроможності країни?

2. Що автор розуміє під когерентністю зростання податкової конкурентоспроможності країни та детінізації економіки? Чи завжди детінізація економіки призводить до зростання податкової конкурентоспроможності?

Зазначені зауваження та недоліки носять дискусійний характер і не знижують високого наукового і методичного рівня отриманих результатів дисертаційної роботи, поданої до захисту до разової спеціалізованої вченої ради.

12. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Рецензована дисертаційна робота Мазуренка Олексія Володимировича має наукову новизну і практичну цінність. Зміст роботи повністю відображає ключові положення дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота Мазуренка Олексія Володимировича «Податкова конкурентоспроможність країни в умовах тінізації економіки» за актуальністю, змістом, обсягом та якістю оформлення відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа і страхування» з галузі знань 07 «Управління та адміністрування», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення

дисертації» від 12 січня 2017 року №40, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор – Мазуренко Олексій Володимирович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа і страхування».

РЕЦЕНЗЕНТ:

**Кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансових технологій і
підприємництва
Сумського державного університету**

A. Semenov

Андрій СЕМЕНОГ

Підпис	<i>Семєного А</i>
засвідчено	<i>проб. Фактес</i>
	<i>Тол. Л.В. Грасчел</i>

ВІДДІЛУ КАДРІВ